

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΚΡΟΥΣΙΟΥ (ΤΥΒΙΓΓΗΣ) ΕΚΔΟΣΕΩΝ

A

§ 1. *Μαρτίνος ὁ Κρούσιος*, ὁ τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν συγγραφεῶν ἐπατέρας Ρώμης ἐν Τυβίγγη διδάσκαλος (τεχθεὶς ἰθ' Σεπτεμβ: αρακ'—† Φεβρ. 1907) ἅμα πληροφορηθεὶς τὴν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ τῆς ΚΠόλεως θρόνου ἀπομάκρυνσιν Ἰερεμίου τοῦ Β' καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἀνάρρησιν Μητροφάνου, τοῦ ἀπὸ Καισαρείας, δευ-

τέραν ταύτην φορὰν, ἔσπευσε καὶ ἐτόλμησε καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον ἴν' ἀπευθύνῃ ἐπιστολήν, ἐνθυμηθεὶς, ὡς ὁμολογεῖ, τῆς τόλμης, ἣν πρὸς τὸν προκάτοχον αὐτοῦ Ἰερεμίαν πρὸ διετίας τὸ πρῶτον ἀπετόλμησε. Τότε ἔκρουσε τὰς πύλας τῶν πατριαρχείων καὶ οὐκ ἀπεκρούσθη: ἀνεφύγησαν αὐτῷ καὶ τῷ ἐκπροσώπῳ αὐτοῦ εὐμενῶς. Ὁ Κρούσιος δὲ δικαιολογεῖ τὴν τόλμην αὐτοῦ, ὑποβάλλει τὰς αἰτίας («δυοῖν αἰτίαι»), ὑφ' ὧν κινούμενος προήχθη εἰς τὸ ἐπιστέλλειν. Αὗται εἶναι: ἡ «διακαῆς φιλελληνία» αὐτοῦ—ἐφ' ἣ διδάσκει τὴν «εὐγενεσιάνην τῶν πάλαι Ἑλλήνων γλώσσαν» [ἰδιαιτέρως Ὀμηρον καὶ Θουκυδίδην]¹

1. Turcograecia, 175. ὑπογράφει «Μ. Κρούσιος, Γερμανός· ἐν Τυβίγγη, Ὀμήρου καὶ Θουκυδίδου, μετὰ τοῦ Ρωμαίου Κικέρωνος, ἐξηγητής». Ὅρα κατωτέρω τὴν ἐπιστολήν.

καὶ ἡ «πολλὴ χάρις» αὐτοῦ ὄντι σὺν τῇ Ἀλώσει ἢ χριστιανικῇ πίστει ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν ἐξηφανίσθη, ποιμένες δὲ εὐσεβεῖς καὶ σοφοὶ ἐν ἀλληλοδιαδοχίᾳ στηρίζουσιν αὐτήν¹, καίτοι ἡ ἐλευθερία ἀπώλετο.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Κρουσίου, ἀνένδοτος ὄσα εἶναι τιμαλφῆς ὀλιγόστιχος Ἐκθesis τῶν σχέσεων αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐν Τυβίγγῃ πρὸς τοὺς ἐν ΚΠόλει ἰθύνοντας πατριαρχικοὺς κύκλους· εἶναι ἀξιολογωτάτη περιληπτικῆ, ὑπουργοῦντος αὐτῷ μάλιστα Στεφάνου τοῦ Γερλαχίου, τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τῆς ἐν ΚΠόλει γερμανικῆς πρεσβείας παρὰ τῷ πρεσβευτῇ David v. Ungerad, μαθητοῦ αὐτοῦ².

Εἰς τὴν τόλμην αὐτοῦ ταύτην οὐκ ὀλίγον συνέδραμεν οὐχὶ ἡ πρότερα αὐτοῦ μετὰ τῶν Ζυγομαλῶν ἀλληλογραφία ἀλλὰ καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Γερλαχίου ἐκτενής. Ὁ Γερλάχιος ἐν ταύτῃ ὠμίλει μεταξὺ ἄλλων καὶ περὶ μάλα φιλόφρονος ὑποδοχῆς, ἧς ἔτυχε παρὰ τῷ Μητροφάνει ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐρατεινῇ Χάλκῃ καὶ δὴ ἐν τῇ τῆς Αὐτοῦ Ἀγιότητος ἱερᾷ Μονῇ [τῆς ἀγίας Τριάδος] καθ' ἣν ἡ Αὐτοῦ Ἀγιότης καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ συσταθεῖσαν Βιβλιοθήκην αὐτῷ ἐπεδείξατο καὶ βιβλίον Λόγων τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐδώρησατο³.

§ 2. Ὁ Μητροφάνης, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν πατριαρχικὴν μέριμναν

1. Περὶ ὄσα ἐπὶ τῆς διαδοθείσης ταύτης γνώμης ἐν «Θεολογία» τ: Ε' (1928) σ. 294 (=194) ἔγραψα ἢ ἐν ἰδιαιτ: σ. 27.

2. Ὁ μετὰ ταῦτα καὶ συνάδελφος τοῦ Κρουσίου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ. Ὁ Γερλάχιος ἔμεινεν ἐν ΚΠόλει σχεδὸν ἐξαετίαν· κατήλθε μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῇ 6ῃ Αὐγούστου 1573 καὶ ἀνεχώρησε τῇ 4ῃ Ἰουνίου τοῦ 1578. Περὶ: Turcogr: σ. 455, 509. «Iter Gerlachii-C)polin. Τοῦ Γερλαχίου ἔχομεν ἀκόμη τὸ μὴ πλήρως καὶ ἐπιτυχῶς ἐρευνηθὲν σπουδαιότατον Türk: Tagebuch μόλις ἐξήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν Φραγκφούρτῃ ἐκδοθέν, ἧτοι τῷ 1674 εἰς μέγα σχῆμα, δίστηλον. Περὶ τοῦ Γερλαχίου πολλὰ ἔχει ἐν τοῖς Ἡμερολογίοις αὐτοῦ ὁ Κρουσίος· ἀλλὰ δύναται τις κάλλιστα ἕνα συμβουλευθῆ τὸν ἐπικηρδῆσιον λόγον, ὃν ἐξεφώνησεν ὁ Hafentreffer ἐπ' αὐτῷ «Oratio funebris in Obiitum reverendi et...viri D. Stephani Gerlachii ..habita...die ultimo januarii 1614 per..Tubingae, anno M.D.C.XIV, εἰς 4ον, 1+86 σελ. καὶ τὴν Allg. D. Biographie.

3. Ὅρα: Ἐκθesis ἐξαρχικῆς περιοδείας τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ δημοσιευθεῖσαν παρὰ Legraud E. ἐν Notice Biogr. sur...Zygomalas σ. 124, 140 καὶ Gerlach: T. Tagebuch σ. 425 διὰ τὰ τῆς ἐπισκέψεως [28 Δεκεμβρ 1577, «auf das allerfreundlichste mich empfangen...»] Ὁ Μητροφάνης ὁμοῦ παραπονεῖται ὅτι βιβλία τινά...ἀτινα πρὸς ἀντιγραφήν (abzuschreiben gelehnt) ἐνεπιστεύθη τῷ πρῶτῳ πρεσβευτῇ δὲν ἐπεστράφησαν. Καὶ τοὺς τίτλους αὐτῶν ὀνομάζει, περὶ ὧν περὶ καὶ σημειῶσιν Κρουσίου ἐν Turcogr. 512. Προσοχὴ ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἡμετέροις ἄνωθεν ἔστω διὰ τὰ τοιαῦτα τολμήματα.

καὶ ἡ «*πολλὴ χάρις*» αὐτοῦ ὅτι σὺν τῇ «*Ἀλώσει ἡ χορηγητικὴ πίστις*» ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν ἐξηφανίσθη, ποιμένες δὲ εὐσεβεῖς καὶ σοφοὶ ἐν *ἄλληλοδιαδοχίᾳ* στηρίζουσιν αὐτήν ¹, καίτοι ἡ ἐλευθερία ἀπώλετο.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Κρουσίου, *ἀνέκδοτος οὔσα* εἶναι *τιμαλφῆς ὀλιγόστιχος Ἐκθεις* τῶν σχέσεων αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐν Τυβίγγῃ πρὸς τοὺς ἐν ΚΠόλει ἰδύνοντας πατριαρχικοὺς κύκλους· εἶναι ἀξιολογωτάτη *περιληπτικὴ*, ὑπουργοῦντος αὐτῷ μάλιστα Στεφάνου τοῦ *Γερλαχίου*, τοῦ *Ἐκκλησιαστοῦ* τῆς ἐν ΚΠόλει γερμανικῆς πρεσβείας παρὰ τῷ πρεσβευτῇ David v. Ungnad, μαθητοῦ αὐτοῦ ².

Εἰς τὴν τόλμην αὐτοῦ ταύτην οὐκ ὀλίγον συνέδραμεν οὐχὶ ἡ πρότερα αὐτοῦ μετὰ τῶν Ζυγομαλῶν ἄλληλογραφία ἀλλὰ καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Γερλαχίου ἐκτενής. Ὁ Γερλάχιος ἐν ταύτῃ ὠμίλει μεταξὺ ἄλλων καὶ περὶ *μάλα φιλόφρονος* ὑποδοχῆς, ἧς ἔτυχε παρὰ τῷ Μητροφάνει ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐρατεινῇ Χάλκῃ καὶ δὴ ἐν τῇ τῆς Αὐτοῦ Ἀγιότητος ἱερᾷ Μονῇ [τῆς ἁγίας Τριάδος] καθ' ἣν ἡ Αὐτοῦ Ἀγιότης καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ συσταθεῖσαν Βιβλιοθήκην αὐτῷ ἐπεδείξατο καὶ βιβλίον Λόγων τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐδωρήσατο ³.

§ 2. Ὁ Μητροφάνης, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν πατριαρχικὴν μέριμναν

1. *Πρβλ.* ὅσα ἐπὶ τῆς διαδοθείσης ταύτης γνώμης ἐν «Θεολογία» τ. Ε' (1928) σ. 294 (=194) ἔγραψα ἢ ἐν ἰδιαιτ.: σ. 27.

2. Ὁ μετὰ ταῦτα καὶ συνάδελφος τοῦ Κρουσίου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ. Ὁ Γερλάχιος ἔμεινε ἐν ΚΠόλει σχεδὸν ἐξαετιᾶν· κατήλθε μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῇ 6ῃ Αὐγούστου 1573 καὶ ἀνεχώρησε τῇ 4ῃ Ἰουνίου τοῦ 1578. *Πρβλ.* Turcogr: σ. 455, 509. «Iter Gerlachii-C)polin. Τοῦ Γερλαχίου ἔχομεν ἀκόμη τὸ μὴ πλήρως καὶ ἐπιτυχῶς ἐρευνηθὲν σπουδαϊότατον Türck: Tagebuch μόλις *ἐξήκοντα* ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν Φραγκούρτῃ ἐκδοθέν, ἦτοι τῷ 1674 εἰς μέγα σχῆμα, δίστηλον. Περὶ τοῦ Γερλαχίου πολλὰ ἔχει ἐν τοῖς *Ἡμερολογίοις* αὐτοῦ ὁ Κρουσίος· ἀλλὰ δύναται τις κάλλιστα ἵνα συμβουλευθῇ τὸν ἐπικηδῆσιον λόγον, ὃν ἐξεφώνησεν ὁ Hafsenreffer ἐπ' αὐτῷ «Oratio funebris in Obitum reverendi et...uiri D. Stephani Gerlachii ..habita...die ultimo januarii 1614 per ..Tubingae, anno M.D.C.XIV, εἰς 4ον, 1+86 σελ. καὶ τὴν Allg. D. Biographie.

3. Ὅρα: *Ἐκθεις* ἐξαρχικῆς περιουσίας τοῦ *Θεοδοσίου Ζυγομαλά* δημοσιευθεῖσαν παρὰ Legraud E. ἐν Notice Biogr. sur...Zygomalas σ. 124, 140 καὶ Gerlach: T. Tagebuch σ. 425 διὰ τὰ τῆς ἐπισκέψεως [28 Δεκεμβρ 1577, «auf das allerfreundlichste mich empfangen...»] Ὁ Μητροφάνης ὅμως παραπονεῖται ὅτι βιβλία τινά...αὐτὰ πρὸς ἀντιγραφήν (abzuschreiben gelehnt) ἐνεπιστεύθη τῷ πρόφῃν πρεσβευτῇ δὲν ἐπεστράφησαν. Καὶ τοὺς τίτλους αὐτῶν ὀνομάζει, περὶ ὧν *πρβλ.* καὶ σημειῶσιν Κρουσίου ἐν Turcogr. 512. Προσοχὴ εἶτι καὶ νῦν τοῖς ἡμετέροις ἄνωθεν ἔστω διὰ τὰ τοιαῦτα τολμήματα.

~~ὀφείλεται ἢ ἀνακρίνω, τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος ἐν Χάλκῃ~~
 suis Sumptibus ἰδίας δαπάναις (Turcogr 212) καὶ ἡ σύμπτυξις πα-
 τριαρχικῆς Βιβλιοθήκης ἐν αὐτῇ—διότι ἦτο ὁ ἀνὴρ καὶ plurima-
 rum rerum peritus et doctus—ἀφῆκε καὶ **Καταγραφὴν**, ἦτοι Κατά-
 λογον τῶν ὑπ' αὐτοῦ συναχθέντων βιβλίων καθ' ὕλην συντεταγμένον.
 Τοῦ Καταλόγου τούτου ἀντίγραφον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἐξηγμένον
 λαβὼν ὁ Γεωλάχιος ἐπέστειλε τῷ Κρουσίῳ. ὅστις διετήρησεν ἡμῖν ἐν
 ἀναμείκτω κώδικι, τῷ ὑπ' ἀρ. καὶ γρ. Μβ 37, περὶ οὗ πολλάκις λόγον
 ἐποιησάμην. Ὁ Κατάλογος οὗτος σταλεῖς ὑπ' ἐμοῦ τῷ ἀγνοοῦντι τὴν
 ὑπαρξίν αὐτοῦ μακαρίτῃ Legrand, ἀμέσως ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ **Βιο-
 γραφίᾳ τῶν Ζυγομαλῶν** κατὰ τὸ 1889 (σὺν τῷ Κατάλογῳ τῆς Βι-
 βλιοθήκης τοῦ Καντιακουζηνοῦ Ἀντωνίου) κατέχει δὲ τὰς σελίδας 143-
 152. Καὶ ἐγὼ ἐν τῇ **Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ** τοῦ 1890 (τευχ. 23 καὶ 24)
 πραγματευόμενος περὶ πατριαρχικῆς Ἱστορίας τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετη-
 ρίδος καὶ περὶ τοῦ Μητροφάνους ἱκανὰ εἶπον καὶ περὶ τῆς Βιβλιοθήκης
 τῆς ἐν Χάλκῃ τοῦ πατριάρχου ὠμίλησα καὶ πηγὰς περὶ αὐτῆς
 ὑπέδειξα ¹.

Ὁ Μητροφάνης ² ἀνέλαβε τὸν θρόνον τῆς Κπόλεως τῇ 29ῃ Νοεμ-

1. Τώρα δὲ φαίνεται μοι ἄπορον τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἄκρως περίεργον πῶς ὁ
 σεβ. μητροπολίτης ἅγιος Κυζίκου κ. Καλλίνικος ὁ Δελικάνης (τέως Βεροίας
 τῆς Μακεδονικῆς) ἐν **Διαλέξει** αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀγαπητὰ αὐτοῦ τέκνα, τὰ
 ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ ἐν παντελεῖ ἀγνοία τῶν δημοσιύσεων τούτων δια-
 τελεῖ ὢν, ἐνῷ διετέλεσε καὶ συντάκτης καὶ ἀρχιοφύλαξ καὶ τόσα ἄλλ' ἀξιώ-
 ματα ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς κύλοις ἔσχε καὶ ἀναφέρει ἐν τῇ εὐτυχῶς πρὸς
 ἔλεγχον τυπωθείσῃ **Διαλέξει** αὐτοῦ (s. l. n. d.) ταύτῃ (σ. 22) ὅτι ὁ Κατά-
 λόγος τῶν βιβλίων ἐν ἀρχαίοις ἀντιγράφοις εὑρηται ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τῆς
 Τυβίγγης καὶ τῶν Παρισίων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ φυλλομετρήσας τὰς
 Βιβλιοθήκας τῶν Παρισίων μακαρίτης φίλος Legrand διατι ἐκ τοῦ ἀντιγράφου
 μου τῆς Τυβίγγης προετίμησεν ἵνα προβῇ εἰς δημοσίευσιν καὶ οὐδὲ κἂν τὴν
 ὑπαρξίν ὁμοίον ἐν Παρισίοις ἐμνημόνευσεν; Εὐτύχημα ὅτι ἐδέχθη ὁ σεβα-
 σμῶτατος ἱν' ἀναφέρει τὴν ὥραϊάν μονογραφίαν τοῦ ἀπὸ πρωτοσυνγέλλων
 μητροπολίτου Παραμυθίας φιλότατου κ. **Ἀθηναγόρα** «καὶ Ἱστορικαὶ Μοναὶ
 τῆς νήσου Χάλκης...» Καὶ προστίθην ὅτι οὐ πρὸ πολλοῦ (; πότε) ἀντίγρα-
 φον ἐπρομηθεύθη ἡ Σχολὴ ἡ Θεολογικὴ, βεβαίως τῇ παρακινήσει αὐτοῦ!!

Ἄς προσθέσω διὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην τοῦ Γεωλαχίου—τῷ σεβασμω-
 τάτῳ καὶ τὴν ὑπόδειξιν, πρὸς τοῖς ἐν τῇ Turcograecia, ἣν ἔχει εὐτυχῶς
 ἡ Θεολογικὴ Σχολή, ὅτι καὶ ἐν τῇ Germanograecia σ. 197, ἀπαντᾷ
 μνεία Μητροφάνους «**βιβλιοθήκης παγκάλης κτήτορος χειρογράφου**» καὶ ἐν
 σελ. 226 λατινιστὶ σπουδαία σημείωσις.

2. **Μητροφάνης ὁ Γ'**, τὸ Α' Ἰανουαρ. 1565—4 Μαΐου 1572 καὶ τὸ Βον
 29 Νοεμβ. 1579 - 9 Ἀπρ. 1580. **Γεδεών**. Π. Πίνακες. Turcograecia 173, 176.

βρίοι τοῦ 1579, ἀλλὰ διψήρησεν αὐτὸν ὀλίγον, διότι ἀπεβίωσε τῆ 9ῃ Αὐγούστου τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1580, ὡς γνωστὸν νῦν ἐξ ἀπηκριβωμένων πηγῶν. Κατ' ἀκολουθίαν ἢ τοῦ Κρουσίου πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ δὲν ἐπεδόθη αὐτῷ. (**Ο**ρα σημειώσιν ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς κατωτέρω).

Ἡ Ἐπιστολὴ ἀντιγραφεῖσα ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ 1888 ἐκ τῶν σελ. 310—314 τοῦ Β' τόμου τοῦ πολυτίμου *Ἡμερολογίου* (Μη 466,) τοῦ Κρουσίου ἔχει ὧδε:

Τῷ Παναγιωτάτῳ καὶ Οἰκονομικῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει, Νέᾳ Ρώμῃ πατριάρχῃ κ^ο Μητροφάνει, σεβασμιωτάτῳ μου κυρίῳ
Ἐν Χριστῷ εὖ πράττειν

Οὐ μὲν πρότερον, νυνὶ δέ, τυγχάνω πεπληροφορημένος, παναγιώτατε κύριε πατριάρχα, περὶ τοῦ τὴν παναγιότητά σου, τῷ ὑψηλοτάτῳ τῆς ἐν τῇ Κωνσταντίνου πατριαρχείας θρόνῳ πάλιν ἀνιδρουθῆναι. Πεπληροφορημένος δέ, οὐκ εὐθύς ἐθάρσουν τῇ σῇ ἀγιότητι γράφειν τῷ τῆς ὑψηλότητός σου περιφανεῖ ἐπὶ τὸ σιγᾶν τῇ ταπεινότητί μου καταπλησσομένος. Οὐ μὴν ἀλλὰ ἐνθυμηθεὶς τῆς τόλμης, ἣ πρὸ δύο ἔτων ἐχρησάμην οὐκ ἀτυχῶς ἀνεθάρρησα—τότε γὰρ τοῦ κυρίου Γεωλαχίου τῷ τότε τοῦ ρωμαϊκοῦ αὐτοκράτορος πρεσβευτῇ συγκαταβαίνοντος εἰς τὴν ὑμετέραν βασιλίδα πόλιν τῷ πατριαρχεῦσαντι κυρίῳ Ἰερεμῖᾳ ἐπέστειλα, ὑπὸ δυσὶν μάλιστα αἰτίαιν προαχθεὶς, τῆς τε διακαοῦς μου φιλελληνίας (ἐπεὶ ἐν τῷ παρὰ τοῖς Τυβιγγεῦσι παιδευτηρίῳ τὴν *Εὐγενεστάτην τῶν πάλαι Ἑλλήνων γλῶσσαν* ἐπὶ χριστιανικῇ ψυχωφελίᾳ κατὰ τὸ ταπεινὸν καὶ ἀσθενές μου διδάσκω) καὶ *χαρᾶς τινος οὐ μετρίας ὅτι ἠκηκόειν, τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἣν τῆς Ἀνατολῆς ἐξαφανισθῆναι, πολλὸν χρόνον ᾠήμην, ἔτι αὐτόθι εἶναι ὑπὸ ποιμένων εὐσεβῶν καὶ σοφῶν ἀλληλοδιαδοχίᾳ*¹ καὶ Εὐμενῶς ἐδέξατο τὴν

Τὸ αὐτόθι ἐν τῇ λατινικῇ στήλῃ τῆς 282 σελίδος 1570 μεταγραπτέον εἰς 1580. Ὅρα καὶ τὰ παρὰ Legrand, ἐν Notice Biograficce σ. 141 ἐν ὑποσημειώσει ὑπ' ἀρ. 2. καὶ τὴν παρ' ἐμοῦ ἐκ σπανιωτάτου βιβλίου τοῦ Κρουσίου Quaesstonum in Philippi Melanchtonis Elementorum Rhetorices libros duos Epitome, Tubinguae, anno 1590, εἰς 809 σ. 190 (Δ h 17α) λατινιστὶ τελευταίαν τοῦ προλόγου παράγραφον περὶ τῆς *δευτέρας* ταύτης πατριαρχίας τοῦ Μητροφάνους τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἀνακοινωθείσαν τῇ Revue des E. Grecques, 1898 σ. 295. Τῆς ἐκδόσεως ταύτης ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐκδ. τοῦ 1589, ἥτις ἐν τοῖς παρεμβεβλημένοις φύλλοις εἶναι πλήρης σημειώσεων (D h 17). Τὸ ἐν τῇ σημειώσει ἐκδόσει anno MDLXXXX δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι τυπογραφικὸν λάθος, διότι ἐξίτηλον φέρεται τὸ γράμμα τῆς 3ης δεκάδος X ἐπειδὴ ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι (190ῃ) ἀναγράφεται ἔτος ἐκδόσεως τὸ αὐτὸ πάλιν MCXC.

1. Ἐν τῇ Germanograecia (Basileae, 1585, μέγα σχῆμα π. 199 εἰς

ἐπιστολὴν ὁ τότε τῆς Ἐκκλησίας προκαθήμενος, Ὡς περ οὖν τοῦ κυρίου καγκελλαρίου Ἰακώβου τοῦ Ἀνδρέου, τὸ γράμμα, ὃς καὶ αὐτός, ἐμὲ γράφαι γινούς, ἔγραψε, καὶ φιλοσοφῶν τότε τε καὶ ὕστερον πολλάκις ἀντεπιστολῶν αὐτόθεν καὶ παρὰ τῶν κλεινῶν κυρίων Ζυγομαλῶν ἠξιώθημεν ¹. **Ἐμμένει δὴ μοι τὰ αὐτὰ αἷτια ἔτι καὶ νῦν, οὐδαμῶς τῇ ἀπακμαζούσῃ μου κατὰ μικρὸν ἡλικία συναπακμάζοντα.** Διὰ ταῦτα δὴ κατετόλμησα καὶ ταυτησί τῆς γραφῆς καὶ μᾶλλον ἐπεὶ τοῦ ἀγαπητοῦ κυρίου Γεραλαχίου ἤκουσα πᾶσαν τὴν φιλοφροσύνην, ἣν αὐτῷ ἡ ἀγιότης σου, ἐν τῷ ἑαυτῆς ἐν τῇ Χάλκῃ νήσῳ μοναστηρίῳ ἐνεδείξατο, δεῖξασά τε τὴν ἱερὰν ἑαυτῆς βιβλιοθήκην καὶ βιβλίον Λόγων τοῦ Ναζιανζηνοῦ δωρησαμένη.

Τί οὖν ἐστίν, ὃ γράφειν ἐθάρασσα; τὸ ὅτι συγγαίρω τῇ σου ἀγιωσύνῃ, τιμιώτατε δέσποτα τὴν ἑαυτῆς ἀξίωσιν καὶ τάξιν κομισαμένη. Ὑπερίδοις, ὦ μέγιστε ἱερεῦ, κατὰ τὸν πάλαι **ὠνίας** (;) τὸν τοῦ Κυρίου οἶκον· στερεοῖς καὶ τὸν ἅγιον τοῦ Χριστοῦ ναόν· ποιμαίνεις θεοφανέρωτον καὶ ζωηφόρον τὰ λεγόμενα πρόβατα φορβὴν· φαιδρύνεις πάντας, ὡς ἀστὴρ ἑωθινὸς ἐν μέσῳ νεφέλης, ὡς σελήνη πλήρης ἐν ἡμέραις, ὡς ἥλιος ἐκλάμπων ἐπὶ ναὸν Ὑψίστου, ἀμήν. Ναὶ μὴν, καμὲ τὸν μικρὸν, ἧς ἐλπίζω Πατρικῆς καταξιώσεως ἀγάπης: καὶ συγγνώμης τῇ τόλμῃ, μεθ' ἧς τὴν ὑψηλὴν καὶ πολὺσκυλλον ὑπὸ τῶν περὶ τὰ ποιμνία φροντίδων, φρένα καὶ σοφίαν σου σκίλλειν· οὐκ ὄκησας πατρικῶς ἀπονεύμειας· ἔτι δὲ καὶ ἦν κατὰ τὸ νεωστί θέρος ἐπέμψαμεν πρὸς τὰ τῆς πίστεως, ἀπόκρισιν τῷ κῶ Θεοδοσίῳ, ἣν ποτε κομίσησθε, μετὰ φιλοχρίστου εὐμενείας θεωρησίας.

¹ Ἐρρωσο, παναγιώτατε, ζῶν ἐπὶ πολὺ τῇ Ἐκκλησίᾳ ὠφελίμως. Ἀπὸ

ποίημα ἀφιερωμένον τῷ ἐκ ΚΠόλεως εἰς Τυβίγγην αἰσίως ἐπανελθόντι, καθηγητῇ τῆς θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀναδειχθέντι καὶ νυμφευθέντι (23—24 Νοέμβρ. 1578) ὁ Κρούσιος ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκφράζει τὴν χαρὰν αὐτοῦ

...καὶ μάλα κραδίην, γήθησά τε γλώσση
ὡς ἔγνωκα, δικαιοσύνης φασίμβροτον αἶγλην.
οὐ τέλος πῶ ἀφαντωθῆναι ἀπ' ἀντολήθην
(εἶναι γοῦν ἐκκλησιέων, αἱ ὑπὸ θρόνον εἰσὶ
τῆς Κωνσταντίνου ἔτ' ἀριθμὸν ὑπὲρ δεκαχίλους)
οὐδὲ τὸ τῆς γλώσσης ἀπὸ πάγχυ ἐκεῖθεν ὀλέσθαι

1. Germanogri σ. 197

Ζυγομαλῶν εὐφρον ζεύγος,
γενετῆρα καὶ υἱὸν

Τυβίγγης, τῇ τοῦ ἁγίου ἀρχιεπισκοπικοῦ ἡμέρα, ἦγον ἐν τῇ κθ' μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἔτει τῆς Θεογονίας αφπ^ω

τῆς Παναγιότητός Σου
θεράπων ταπεινός
Μαρτίνος ὁ Κρούσιος.

Ὁ Κρούσιος ὁμῶς ἔχει ἐν τῇ δεξιᾷ ἄνω τοῦ χειρογράφου παρὰ τὴν ὑπογραφήν μετέπειτα σημειώσει «*Jam mortuus erat.*» (= ἤδη τεθνηκῶς ἦτο) καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν εἶδησιν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὐτῷ ἐπεστράφη μεσοῦντος τοῦ ἐπομένου ἔτους «*ipsam ad Metrophanem epistolam meam 28 Junii 81 recepi adhuc obsignatam à Schweikkero remissam.*»

Ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τοῦ **Ἡμερολογίου** (II) ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Σολομῶντος **Σιωπικοῦ** ὑπὸ ἡμερ: 17 Ἰανουαρίου 1581 γεραμιστὶ γεγραμμένη πρὸς τὸν Κρούσιον ἀναγινώσκω «*Herr Metrophanis, weiland Patr: den 11 Tag Augusti verstrichen, in Christo entschlaffen und alsbald Herr Hieremias der Kirchen und Patriarchiae restituirt is worden*» 1.

Συμπληρωθῆτω ἡ **καλὴ** αὕτη περὶ τῆς Πατριαρχίας τοῦ Μητροφάνους σημειώσεις μου καὶ διὰ τοῦ ἐξῆς ἀποσπάσματος ἐξ ἐπιστολῆς Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλά πρὸς τὸν Στ: τὸν Γερλάχιον, ἦν δημοσιεύσω πλήρη σὺν ἄλλαις, Θεοῦ συναιρομένου λίαν προσεχῶς «... Τὸν μέγα δυνάμενον Καντακουζηνὸν οἶδας καὶ ὅτι αἴτιος τῆς ἀποβολῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τοῦ ἀγιωταίτου Μητροφάνους. Μὴ ἀγνοεῖτω σε οὖν ὅτι ἐπεὶ τὸ ζῆν ἀγχόνῃ ἐξεμέτρησεν ὁ βιαστής, ἀπεκατέστη πάλιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ ἡ παναγιότης αὐτοῦ» 2.

§ 3. Μετά τινος σελίδας ἐν τῷ χειρογράφῳ ἀπήντησα ὅτι ὁ Κρούσιος συνάδεν τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ καὶ διὰ δώρου γνωρίζων ὅτι ὁ Μητροφάνης ἦτο καὶ φιλόβιβλος 3. Τὸ βιβλίον ἦτο:

Libellum Iconum: Novi Testamenti Germanolatini durch Jost. Amman, Burgen zu Nurnberg ausgangen, Francofurti, 1579 excusum.

D. Patriarchae Metrophani *missi* cum sequetibus ad margines et iconas annotatiunculi ut ipse intelligere possit.

1. *Diarium* II, 374.

2. " *II*, 257. Ὅρα τὰ περὶ Καντακουζινοῦ πρόχειρα ἐν *Turco-raes*: σ. 67—68· ἀλλ' ἰκανά.

3. *Diarium* II, 314. Τὸ βιβλίον ἐκατέθη ἐν ΚΠόλει·; διότι ὁ Κρούσιος δὲν ἀγγέλλει τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ, ὡς ἀναφέρει διὰ τὴν ἐπιστολὴν.

In prima libelli fronte:

Τῶν τῆς Νέας Διαθήκης ἑξαιρέτων Ἱστοριῶν

Εἰκόνες περιλοτεχνημέναι

Ὁ τεχνίτης **Ἰούστος Ἀμμάν** Γερμανὸς Νωριπεργαῖος τυπωθεῖσαι ἐν Φραγκοφορδία, Γερμανίας πόλει, παρὰ τῷ Ρήνῳ ποταμῷ κειμένη.

Τῷ Παναγιωτάτῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ κυρίῳ **Μητροφάνει**.

Μαρτίνος ὁ Κρούσιος

Τυβίγγηθεν, *εωστ.*

Αἱ ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ βιβλίῳ **εἰκόνες** sunt, ὡς καὶ ὁ Κρούσιος ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ χειρογράφου ᾧα σημειοῦται, «78 icones» (1)

Τῶν εἰκόνων τούτων ἐν σ: 315—319 τοῦ χειρογράφου εὔρηται αἱ τῶν ἐπιγραφῶν ἐπεξηγήσεις: ad singulas iconas.

α) Χριστοῦ Γέννησις, **Λουκ.** β'.—τελευταίας, **Πράξ:** ιβ'. Ἰακώβου ἀποκεφάλισις.

Οὕτως ὁ μὴ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸ βιβλίον ἔχων ἐκ τῆς περιγραφικῆς ἀναλύσεως τὸ περιεχόμενον ἐννοεῖ. Δυστυχῶς τὴν ἐκδοσὶν δὲν ἀνεζήτησα ἵνα καὶ ἰδίους ὄμμασι τὰ περὶ αὐτῆς παρατηρήσω. Ἄρα γε ἐν Ἀθήναις ὑπάρχει;

B

§ 4. Ἐν ταῖς **Γραμματικαῖς** τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης ἐκ παραλλήλου, τῇ τε μικρᾷ καὶ τῇ μεγάλῃ, τῇ ἔκτενεστερα, τὰς ὁποίας διὰ τοὺς γερμανόπαιδας παρεσκευάζον διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς οἱ διδάσκαλοι τῆς **Ἀναμορφώσεως**, τῆς τε φιλολογικῆς καὶ Θρησκευτικῆς, **καὶ αὐτὸς ὁ Κρούσιος**—διάδοχος τοῦ Μελάγχθονος καὶ τοῦ Ρεϋχλινίου (Καπνίωνος)—διότι περὶ τούτου ὁ λόγος—ὑπερμεσοῦντος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἔχει τις οὐχὶ ὀλίγα οὐδὲ μικρὰ διδάγματα παιδαγωγικῶς βαίοντα κατὰ τὴν ἐμὴν ἀντίληψιν ἵνα παρατηρήσῃ, τὰς ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις ἵνα μελετήσῃ καὶ ἀντιπαραβάλλῃ πρὸς τὰ ἡμέτερα παλαιὰ ἀλλ' ἀκόμη οὐχὶ καὶ τόσον παλαιὰ καὶ τὰ **νεώτερα**. Οἷα παραδείγματα ἠθικὰ καὶ ἠθοπλαστικά διὰ τοὺς σήμερον.

Παραλείπω ὅμως ὅλα, διότι εἰς διδασκαλίᾳς Γραμματικῆς καὶ Συντακτικῆς καὶ εἰς παιδαγωγικὰς τρίβους εἰσέρχομαι, ὧν μακρὰν εἰμί, παρατίθημι δὲ τάδε:

(1) Ἐν τῇ δεξιᾷ ᾧα ὁ Κρούσιος: mea dono.

'*En Martini Crusii, Grammaticae Graecae, cum Latina congruentis Pars altera*, βιβλίω τετυπωμένω εἰς 8ον Βασιλείᾳ, Μαρτίῳ τοῦ 1563 rer I. Oporinum ἔχοντι δὲ πλὴν τῶν εἰθισμένων προλόγων, ἀφιερωτικῶν προσφωνήσεων καὶ ἐλεγείων, καὶ τοῦ περιεχομένου κατὰ κεφάλαια καὶ σελίδας ἠριθμημένας 1—996 ἐνεχούσας τὸ κείμενον τῆς Γραμματικῆς ἀναγινώσκω (σελ. 996 ἐν τέλει).

Κρούσιος τοῖς νέοις

Τοῦθ' ἔξετε, κατὰ τὸν Ἀλικαρνασσεᾶ Διονύσιον εἰπεῖν, δῶρον ἡμέτερον, ὃ νέοι, πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων, εἰ βουληθείητε ἐν ταῖς χερσὶ τε αὐτὸ συνεχῶς, ὥσπερ τι καὶ ἄλλο τῶν πάνυ χρησίμων ἔχειν : καὶ συνάσκειν αὐ ταῖς καθ' ἡμέραν γυμνασίαις. Οὐ γὰρ αὐτάρκη τὰ παραγγέλματα τῶν τεχνῶν ἐστὶ δεινούς ἀνταγωνιστάς ποιῆσαι, τοὺς βουλομένους δίχα μελέτης τε καὶ γυμνασίας : ἀλλ' ἐπὶ τοῖς πονεῖν καὶ κακοπαθεῖν ἐθέλουσι κείται, ἢ σπουδαῖα εἶναι τὰ παραγγέλματα καὶ λόγου ἄξια : ἢ φαῦλα καὶ ἄχρηστα.

Finis. ¹

§ 5. 'En βιβλίῳ, ὅπερ ἐπιγράφεται *Martini Crusii, Grammaticae graecae, cum Latina congruentis, Pars prima*, ἐν Βασιλείᾳ τετυπωμένῳ ex officina Oporiniana, τῷ 1573 mense Augusto, (σελ. 364 εὐρεῖται δ' ἐν τῇ Βιβλ : τοῦ Μονάχου ὑπὸ L. Gr : 66) ². ἀπῆνθησα μετὰ τὴν Γραμματικὴν βαίνουσαν μέχρι σελ. 351. Προσευχὰς ἑλληνιστὶ διὰ τοὺς παῖδας καὶ λατινιστὶ ἐν μεταφράσει ἕξ ὧν μόνον τὴν 8ην ἀντιγράφω καὶ διὰ σημερινούς παιδαγωγικούς λόγους. Αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς.

Εὐχαριστία ὑπὲρ τροφῆς.

- > Δόξα σοὶ κύριε, δόξα σοὶ ἅγιε, δόξα σοὶ βασιλεῦ, ὅτι ἔδωκας ἡμῖν
- > τὰ βρώματα. Πλήρου ἡμᾶς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐν πνεύματι ἁγίῳ,
- > ἵνα εὐφροδῶμεν ἐνώπιόν σου εὐπρόσδεκτοι, χωρὶς αἰσχύνης : ὅτε ἀπο-
- > δώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἀμήν.»

Ἔπεται ἡ λατινιστὶ μετάφρασις καὶ εἶτα δὲ ἡ

Προσευχὴ ὑπὲρ πάντων τῶν Χριστιανῶν.

Κύριε ὁ Θεός, ποιητὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς,
πάτερ οἰκτίρμον, καὶ πανάγαθε· δὸς ἡμῖν, τοῖς τε τὸ

1. Σημειούσθω ὅτι ἡ ἔκδοσις τοῦ 1585 ἀπαρτίζεται ἐκ I—1061. σελίδων καὶ μετὰ τὴν πρὸς τοὺς νέους ἐπίκλησιν ἀκολουθεῖ Index rerum καὶ verborum πολυσέλιδος.

2. εἶναι νεωτέρα ἔκδοσις ἐπηξημένη τοῦ 1562.

εὐαγγέλιον διδάσκουσι καὶ τοῖς τὸ κοινὸν διαχειρίζουσι ¹
καὶ τοῖς παιδεύουσι τὸ νέον, καὶ τοῖς ἐν οἰκονομίᾳ
οὔσι καὶ ἀπαεὶπλῶς τοῖς τῷ λαῷ σου περιεχομένοις
πᾶσι, τὸ ἄγιόν σου πνεῦμα. ὅπως γινώσκωμέν σε
τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν
Χριστόν· ἵνα εἰς αὐτὸν μόνον πιστεύοντες, τὴν
δόξαν αὐτοῦ μόνον ζητοῦντες, ἐν αὐτῷ μετὰ πάσης
παρρησίας ὁμολογοῦντες: τὸν σατανᾶν, τὸν κόσμον,
τὴν ἡμῶν σάρκα νικήσαντες τύχωμέν ποτε εὐπρόδε-
κτοί σοι ἐν οὐρανοῖς οὐρανόιου ζωῆς καὶ χαρᾶς
μήποτε **τελεσθησομένοις** ² δι' αὐτοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ
σου υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου σωτῆρος καὶ
κυρίου ἡμῶν, Ἀμήν.

β'. Τὸ πρῶτον μέρος (pars prima) εὔρον ἐν τῇ Βιβλ. τῆς Τυβίγγης (ὑπὸ: Cβ 23)· τετύπωται μὲν Ἰουλίῳ τοῦ 1562 ἐν Βασιλείᾳ καὶ ἔχει ἠριθμημένας σελίδας 287. Τὰ βιβλία ταῦτα πολλὰς καὶ ἀναλόγως τοῦ εἰδικωτέρου σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκον, εἶδον καὶ ἐκδόσεις. Ἐν τῇ Βιβλ. τοῦ Μονάχου ἀπήντησα καὶ ἔκδοσιν τοῦ 1621, (8 Lgr: 68) ἐν Βιττεμβέργῃ (Wittembergae), ἐγὼ δ' ἀπέκτησα ἔκδοσιν Grammatica graeca major, pro scholis. Wyrtembergici, ἐν Τυβίγγῃ τύποις ἐκδοθεῖσαν κατὰ τὸ 1668 μετὰ Συντακτικοῦ **συν**δεδεμένην ἀλλ' in formam succinctiorem (= μᾶλλον εὐσύνοπτον), καὶ ὅμως πλὴν τῶν προλεγομένων κλ. ἔχει **ἡ μὲν** Γραμματικὴ σελ. ἠριθμημένας 332, **τὸ δὲ** Συντακτικὸν 363. Ἐπιτραπήτω μοι ἵνα προσθέσω ὅτι ἀπὸ τῆς 347 σελίδος μέχρι τέλους συντεταγμένη ὑπάρχει:

«*Epitome, hujus Syntaxeos*», ἀνακεφαλαίωσις δῆλα δὴ ἐν συντομῇ τῶν ἐν Συντακτικῷ πλατύτερον διδασκομένων. Καλλίστη μέθοδος ³. [Ἐν τῇ Βιβλ. ὑπ' ἀρ. καὶ γρ Cβ 27α]

1. Ἐννοεῖ τὴν πολιτείαν, ὡς λατινιστὶ ἐξηγεῖται *Rempublican Tractantibus*.

2. Ἐν τῷ λατινικῷ φέρεται: *et gaudio nunquam finiendum*· λοιπὸν **τελειωθησομένης**.

3. Ἴνα μὴ διὰ λατινικῶν ὑπερπληρώσω τὸ κείμενον ἐν τοῖς κυριωτάτοις εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετέγραφα τὰ μετὰ τὸν κύριον τίτλον. Ἐνθυμοῦμαι κάλλιστα τὴν ἐπίμονον ἐπιμέλειαν ἐπὶ τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν ἐν τῇ Μ· τοῦ Γένους Σχολῆ καὶ τὴν ἰδιαίτερον ὄραν, ἣν πρὸ πεντηκονταετίας καὶ πλέον εἶχομεν ἵνα μετὰ τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου καὶ ἑλληνομαθηστάτου καθηγητοῦ Ἀντωνίου τοῦ Χαριλάου διεξερχώμεθα τὴν **δευτέραν** ἢ λεγομένην μεγάλην περίοδον τοῦ **Συντακτικοῦ** τοῦ ἐπίσης ἀειμνήστου Ἀσωπίου καὶ ἄλλην ὄραν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τάξει διὰ τὴν **ἐπιγραμματοποιίαν**—ὄραν ἐξοβελισθεῖσαν μετὰ τὸν πρὸ εικοσαετίας θάνατον τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου Θ. Σαλτέλη, τοῦ ἐκ Κυθωνιῶν συναδέλφου.

§ 6. Ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου τούτου ἀπὸ ἐκδόσεως εἰς ἑκδοσιν ἀναδημοσιευόμενος καὶ ἡ Epistola Dedicatoria τοῦ Κρουσίου πρὸς τοὺς ἐδγεγεῖς ἡγεμόνας τῆς Βουρσεμβέουγης εἶνε ἀξία ἵνα μεταφρασθῶσι χάριν ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ἵνα ἴδωμεν τίνα ἐδίδασκον περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν οἱ διδάσκαλοι καὶ τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὁ μὲν πρόλογος ἀρχ. Si magnificienda est lingua Latina ut certe est : non minor dehetur honor Graece, sed potius nulto major. Haec enim antiquitate superat. : ¹ τῆς δ' ἀφιερωτικῆς πρὸς τοὺς πρίγκιπας. ἡ ἀρχή : Etiam, puer ita amans Graeciae fui, ut sicut natio illa in Turcicam servitutem redacta est : ita quoque linguae metuerem interitum (ὃ ἐστὶ : Παῖς ἔτι ὢν ἠγάπων τὴν Ἑλλάδα, ὥστε εὐθὺς ὡς ὑπήχθη αὐτῇ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν, τόσον ἐφοβούμην μὴ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἀφανισθῆ ; ². Τὸ δὲ τέλος εἰς ταύτας κατέληγε τὰς λέξεις : nobilissimamque literaturam Grecam omni tempore—(εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα) commendatam. Valete.

Γ.

§ 7. Ἐν τῷ ἄνωθι τοῦ Κρουσίου συγγράμματι, τῷ ὑπ' ἀρ : καὶ γρ : Cb24 ἐν τῇ Βιβλ : τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, εὔρηται συνδεδεμένον συγγραμμάτιον σχέσιν στενὴν ἔχον πρὸς τὰ γραμματικά—συντακτικά τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης φιλοπονηθὲν ὑπὸ **Μιχαὴλ Νεάνδρου**, ὄπερ ἐπιγραφή : [Cd 23 τοῦτο] «Graecae Linguae erotemata, quae hoc ordine explicata complectuntur **M. N.** Soraviensi auctore cum graefatio Philippi Melanchtonis, ἐν Βασιλεία, μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἔτει τῆς σωτηρίας 1561, τύποις J. Oporini, εἰς 8ον.—σελ : ἠριθμημένα 460, ἐκτὸς τριῶν τελευταίων. —Ἡ σελὶς 428 εἶναι εἰς μέγα φύλλον τετάρτου χωριστή, ἐνῶ Dierum numerus et appellatio **ἑλληνιστί**

Τὰς σελίδας 430—433 κατέχει ἐπιστολὴ **Ἑλληνιστί** ἀπευθυνομένη ἐπὶ Ἐπιστημονεστάτῳ καὶ Θεοφύβῳ Θεοφιλεστάτῳ ἀνδρὶ **Φελίππῳ Μελάγχθονι**, τῶν ἐν λόγοις ὄνομα τι κτωμένων ἀπαξιαπάντων διὰ τιμῆς αἰεὶ καὶ αἰδοῦς ἀχθησομένῳ κοινῶ ἐπιστάτῃ, κάλλιστα καὶ εὐδαι-

1. Ὅρα ἀμέσως κατωτέρω ἀνάλογον τετράστιχον **ἑλληνιστί** ὁμοιοσήμαντόν.

2. Πόσον ἐχάθη ὁ Κρούσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὅτ' ἐπληροφορήθη ἐκ ΚΠόλεως τὰ τῆς θεοσκίας καὶ τῆς παιδείας τῶν ἡμετέρων καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν πατριαρχείων δύναμιν (auctoritas) εἶπον καὶ τελευταῖον ἐν τοῖς ἐμοῖς προλεγόμενοις τοῦ ἀνεκδότου **Λόγον τοῦ Ζυγομαλά**. (**Θεολογία**, 1928). Ἄλλ' ἀνάγνωθι νῦν τὸ προτασσόμενον τῆς βιβλιογραφίας ταύτης **ἀνεκδοτόν** πρὸς τὸν Μητροφάνη γράμμα τοῦ Κρουσίου πρὸς μείζονα γνῶσιν.

μονέσιτα διαγείν, ἀπὸ καρδίας **Μιχαὴλ ὁ Νέανδρος ὁ Σωρανεὺς**.

Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι κεχρονησμένη «ἔτει ἀπὸ ἐνανθρωπήσαντος θεόπαιδος Χριστοῦ χιλιοστῶ πεντακοσιοστῶ πεντηκοστῶ τρίτῳ, εἰκοστῇ τετάρτῃ τοῦ Ἰανουαρίου: Τέλος».

Ἐν τῇ ὀπισθίᾳ σελίδι τοῦ πρώτου φύλλου φέρεται

Πρὸς τοὺς φιλομούσους παῖδας

Τετράστιχον

Ὅς μὴ ρωμαϊκοῖς ἑλληνικὰ γράμματα ζεῦξε
οὐ δύναται συνετοῦ τοῦνομα ἀνδρὸς ἔχειν.

Νῦν οὖν, ὦ παῖδες, ζητήματα ταῦτα μαθόντες,
ὀρθὴν καὶ τελεῶν κτᾶσθε διδασκαλίαν ¹.

§ 8. Ἐκ τῆς 434 σελίδος καὶ ἐξῆς τοῦ σπουδαίου τούτου βιβλίου, ὅπερ ἴσως ἔχρηξεν μεζόνος παρατηρήσεως ἐκ μέρους μου, ἀφοῦ εἶχον οἰοεὶ τὴν μανικὴν ἔφρουν ἵνα ἐξιχνιάσω κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατόν τὰ τῆς περιέρογου βιβλιογραφίας τοῦ Κρουσίου—ἀντέγραφα τὴν λατινιστὶ προδιοίκησιν, ἐν εἴδει **Εἰσαγωγῆς** εἰς τὰ δύο ἐπιγράμματα, ἅτινα ἀντιπροσώπως εὔρηται εἰς τὰς ἐπομένους σελίδας Ἑλληνιστὶ μετὰ τῆς οἰκείας εἰς τὴν λατινικὴν μεταφράσεως (435 καὶ 436) ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον. Ἀκριβῶς πρὸ δεκαετίας κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1919 μεταξὺ ἄλλων ἔπεμψα ταῦτα μετὰ ὀλιγοστίχου σημειώσεως εἰς τὸν πολυφίλητόν μου φίλον τὸν ἀκαδημεικὸν κ. Γ. Χατζιδάκιν διὰ τὸ **Λεξικόν**, ἐκ ΚΠόλεως.

Antithesis in qua conferuntur pseudoprophetae, falsiae idololatrici doctores cum christianis, piis ac orthodoxis doctoribus, transcripta ex antiquiss: Graeco codice manu scripto in quo tum alia argumenta Graeca inerant, antiquissimis planè characteribus in membrana in Patris Achaiae oppido scripta ante annos mille trecentos; tum etiam utraque epistola Pauli ad Thessaloniceuses ex Athenis missae ibidem legebantur, ut verisimile sit eodem tempore, quo Pauli epistolae scriptae fuerunt, eosdem etiam versus a Pauli quodam discipulo de Spiritus Sancti impulsa fuisse conscriptos, ut postea huc usque; in multis exemplaribus manuscriptis cum iisdem epistolis semper jungerentur, et hac ratione ad haec usque tempora servarentur. Novimus enim virum magnum ac excellen-

1. Τὸ τετράστιχον τοῦτο κατέστησα γνωστὸν εἰς τὰ ἐμὰ Germano-graeca (ΚΠόλει, 1922, σ. 30). Ὁ **Νέανδρος** εἶναι ὁ Neumann ἐκ Sorau (Σωρανεὺς) ἀριστος διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς (1525--1595) πολυγράφος. Ὅρα ἐν Schmid, Encycloped. Pädagogik 1: V σ. 181--200. Μεταξὺ ἄλλων ἔχει καὶ Graecae linguae tabellae, 1564.

ter emditum, professore [m] linguae linguae Graecae in Academia quadam Germaniae celebri, amicum nostrum, apud quem haec eadem oracula iisdem verbis in volumine similiter Graeco et manuscripto, non diverso a nostro reperiuntur. Ac sunt, qui ex Italia alicubi eosdem versus in marmore vetusto inscriptos se legisse referunt : quae ideo retulimus plurimis, ut ne quis de vetustate horum carminum dubitaret.

ὃ ἐστὶ ἐν μεταφράσει 1.

Ἀντίθεσις, ἐν ἣ παραβάλλονται (συγκρίνονται) ψευδοπροφήται, ψευδεῖς καὶ εἰδωλολατρικοὶ διδάσκαλοι πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους χριστιανούς διδασκάλους ἐξ ἀρχαιοτάτου ἑλληνικοῦ χειρογράφου κώδικος μεταγραφεῖσα ἐν ᾧ καὶ ἄλλα μὲν ἑλληνικὰ θέματα ἦν εὐρεῖν, δι' ἀρχαιοτάτων ὄντως χαρακτηρῶν καὶ ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας πρὸ ἑτῶν χιλίων καὶ τριακοσίων γεγραμμένα καὶ δὴ καὶ ἀμφοτέρως τὰς ἐπιστολὰς Παύλου πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἀπὸ Ἀθηνῶν ἀποσταλείσας. Εἰκότως δὲ θὰ ἔλεγέ τις ὅτι οἱ στίχοι οὗτοι παρὰ τινος μαθητοῦ τοῦ Παύλου τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐγράφησαν καθ' ὄν χρόνον καὶ αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ (τοῦ Παύλου) ἐγράφοντο, ὥστε καὶ ὕστερον οἱ στίχοι οὗτοι ἐν πολλοῖς χειρογράφοις ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις συνήπτοντο πάντοτε καὶ οὕτως ἄχρι τοῦ νῦν διτηρήθησαν. Διότι γνωρίζομεν ἄνδρα μέγαν καὶ ἐξόχως πεπαιδευμένον, καθηγητὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐν περιωνύμῳ τινὶ ἀκαδημίᾳ τῆς Γερμανίας, φίλον δὲ ἡμέτερον, παρ' ᾧ αὐτοὶ οὗτοι οἱ χρησμοὶ αὐταῖς λέξεσιν εὐρηγνται ἐν τόμῳ χειρογράφῳ ἑλληνικῷ οὐχὶ διαφέροντι τοῦ ἡμετέρου. Καὶ εἰσιν οἱ λέγοντες ὅτι ἀνέγνωσάν που ἐν Ἰταλίᾳ τοὺς αὐτοὺς στίχους ἐπὶ ἀρχαίον μαρμάρου ἐγκεχαραγμένους. Διὸ καὶ περὶ τούτων τὸν λόγον ἐμήκυνα ἵνα μὴ τις περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ποιημάτων τούτων ἀμφιβάλλῃ.

Παπιστῶν

[ῥόσωποι;]

Εἰματολευκοφόροι,
 ζιτοδιεργόβιοι,
 Χριστομαθηματοσταυροί,
 λεκτροδικαδόφυγοι,
 ἔξαπατισιάδαι,
 καλλιτριχιπποβάται,
 φαιναγλόφθαλμοι,
 αἱματοδιψαλέοι,
 βομβαρδοξιφρесиχοι νεχλεσιπυρδιάλεκτοι,

φαινοσκοθρωπόπρωτοι
 χρηματομισσοπράται,
 εἰδωλοσεβασταί,
 πορνολαθραιοτρόφοι,
 κοσμουπαντηπεροπενταί,
 κερματοθηρησιδαί.
 ὀλοοφρενιλαθραφυτευταί,
 κερδαλεοφρόνιοι,

1. Τὴν μετάφρασιν ὀφείλω εἰς τὴν πολυμάθειαν τοῦ ἐμοῦ **Στεφάνου Α.** **Καραθεοδωρῆ**.

βιβλιοθεουφυγάδες,	κοσμομάταιόσοφοι,
διαβολοσπορές,	παχυσοκότερογοδιωκταί,
ὀρθοφρενιπλανέες	ταρταροεριννύμοροι.

Χριστιανῶν

Εἴματοπροσηκοφόροι,	ἀνυποκριταλυποπρόσωποι,
δουλαχρηστολόγοι,	ἱεραμισθοδοταί,
αὐτοκαθηματικостаυροί,	θεομουνοσεβασταί,
ἐννομακοιτίλαβοι,	πορνακαθαροτόφυγοι,
ἀγκυλομισηταί,	κοσμοσωτηριοδίφαι,
πνευμαπενητόφρονες,	κερματατημελέες,
καρδιαληθάγιοι,	κοινωφελιμερογομεληταί,
εἰρηναόφιλοι,	ἀπλοϊκοφρόνιοι,
βομβοδοξιφεισοσχοινεγχεσιπυροσδιώκτοι,	
βιβλοθεοτριβέες,	δογματοθειόσοφοι,
ὄψιθεοπρεπέες,	καθαρουφωτερογοδιωκταί,
ὀρθοφρενίζωσι,	οὐρανοκληρονόμοι,

Ἀντίχριστοι καὶ Χριστιανοί.

Δ'

§ 9. Τῷ ἄνωθι τοῦ Κρουσίου βιβλίῳ εἶναι συνδεδεμένον καὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν προσηρμοσμένον ἕτερον βιβλίον λίαν χρήσιμον καὶ λίαν ὀφέλιμον τῷ μαθητικῷ κόσμῳ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1668) πάλιν ἐν Τυβίγγῃ τυπωθέν. Τοῦ βιβλίου τούτου ὁ τίτλος μὴνυεὶ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν εὐσεβῆ καὶ ἀληθῶς χριστιανικὸν προορισμὸν αὐτοῦ, ἔχει δὲ οὕτως :

ΑΙ ΖΗΤΗΣΕΙΣ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως, Ἑλληνιστί τε καὶ Ῥωμαϊστί συναφθεῖσαι, διὰ Ἀύγουστίνου Πίδακος, Ἀναγορευοῦ— *Quaestiones* (λατινιστί ὄλον τὸ ἄνωθι) *pro Scholis in Ducatu Wyrtembergico.*

1. Τὰ δύο δωδεκάστιχα ἐπιγράμματα κατὰ τὰς ἐρεῦνας μου, εὑρον ἰδίῃ χειρὶ τοῦ Κρουσίου μετὰ τῶν λατινικῶν μεταφράσεων εἰς τὸ τέλος ἄλλου βιβλίου ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος ἐν Βασιλείᾳ (1558 κατὰ Μάιον) πάλιν Γραμματικῆς μετὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν (=item principia religionis Christianae) διὰ τὰ μικρὰ τῶν σχολείων τῆς Μερνίγγης. Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀρ: Cβ 22. Ἐπὶ τούτοις ὁμοῦ ἐν ἑτέρῳ τοῦ Κρουσίου συγγράμματι σπανιωτάτῳ *Poematum Graecorum libri duo*, ἐν Βασιλείᾳ 1566 (κατὰ τὸν Φαβρίκιον (ἔκδ. Harlesii τ. VIII σ. 599 ἐτυπώθη τὸ 1567, ὡς καὶ κατὰ τὴν πολῦτιμον μεγάλην Ἑγκυκλοπαίδειαν τοῦ 1. Meyer τ. IB σ. 358 ὑπ' ἀρ: ΔΚ [1 φέρεται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν.

Εὐσύνοπτος καθαρά, σαφῆς κατήχησις διὰ τὸ δουκᾶτον τῆς Βυρ-
 τεμβέργης ἐκ σελίδων 44 ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ἀντιμετώπως τιθεμέ-
 νων τῶν ἐρωτήσεων (Διδασκίου) καὶ ἀποκρίσεων (Μαθητοῦ). Ἐνταῦθα
 τοῦ Ἕλληνοσ λόγου ἕνεκα, ὅστις προτάσσεται ἀπὸ τοῦ τίτλου μέχρι
 τέλους κατατίθημι τὴν τοῦ συγγραφέως Αὐγουστίνου τοῦ *Πίδακος*
 (=Brunnium) προσφώνησιν.

Πρὸς τοὺς Σπουδαίους τῶν Νέων

— Δεῦτε φίλοι παῖδες, μάλα νῦν ποσὶν ὠκέσι δεῦτε :

Τάδε ζητήσεις εὐνοϊκῶς λάβετε :

— Ἐξ ὧν λήψεσθαι σάφα γνῶσιν μέλλετ' ἀληθῆ,
 καὶ βραχέως κεφαλὴν θεοπεσιῆς διδαχῆς.

— Ἡ ζῶν ὑμᾶς πολύμοχθον τήνδε λιπόντας,
 θῆσει κληρονόμος αἰδίου βίτου,

Μιμῆσεως ἄξιον τοῦ βιβλίου τούτου τὸ περιεχόμενον, διδακτικώ-
 τατον τῇ ἀληθείᾳ εὐτύχημα θεωρῶ ὅτι κατέχω τὸ βιβλίον παράδειγμα
 εἰς τοὺς νεωτεριστὰς ἦτοι *τοὺς μοδερνίζοντας*, καὶ οὗς τὸ μονώ-
 ρον ἐπὶ τέλος θρησκευτικὸν μάθημα πρέπει ἵνα ἐκ τῶν προγραμ-
 μάτων *τῶν ἑλληνικῶν* ὀβελισθῆ καὶ ἀντικατασταθῆ ὡς εἰ τὸ θρησκευ-
 τικὸν μάθημα καλῶς διεξαγόμενον μὴ δύναται ἵνα παρέχη τῇ μα-
 θητιώσῃ νεότητι ὠφελίας μάλιστα ὅτε ὁ διδάσκων παρέχει ἑαυτὸν
 ζῶν παράδειγμα.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ (44) σελίδι ἄνευ τῆς ἐκ παραλλήλου λατινιστὶ
 μεταφράσεως μόνον ἑλληνιστὶ φέρεται ἡ ἐξῆς περὶ τῆς Κατηχίσεως
 ὄραία κρίσις, δι' ἧς καὶ λήγει καὶ τὸ βιβλίον :

Μικρὰ μὲν ὄψιν ἦδε βίβλος, εἰς δὲ νοῦν

Μεγάλῃ.— Φέρει γὰρ ψυχῶν σωτηρίαν.

(Ἡς εὐφρονοῦσιν εὐδὲν ἐστ' ἀντάξιον)

Ἑλληνικῇ φωνῇ μάλ' εὐδεδιδασμένην.

Σὺ μούνον ὦ νεότης, λάβοις εὐγνωμόνως :

Μηδ' ὠφελεῖν πολλῶν σε γλιχομένων σοφῶν.

Ἡδ' εὐσεβῶν, αὐτῇ σε αὐτῆς ἐπιλάθου.

Τέλος.

Ε΄.

§ 9. Καὶ τοὺς βοηθοῦντας αὐτῷ φίλους ἢ φοιτητὰς πρὸς συναφὴν σχέσεων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἢ βιβλία διαπεπραγμένους διὰ τὴν νεοελληνικὴν ἠδὲ χαρίσται παντοίοις τρόποις. Ἀρκοῦμαι σημειούμενος ταῦδε.

Ἐν *τεύχει*, 4ου σχήμ: μόνον τέσσαρα φύλλα περιλαμβάνοντι, ἐν Μονάχῳ ὑπὸ στ. Ρο, Lat: 757(49) τεθησαυρισμένῳ ὑπὸ τίτλον: *M a r t i n i C r u s i i /ad/ D: Hieronymum /Viscerum Vemdingen/sem, et D. Hieremians Sengium/Nordlingensem Medicinæ Doctores in/Academia Tubingensi/creatos/Gratulatio* τετυπωμένῳ ἐν Τυβίγγῃ τῷ 1582, ἀντιμετώπῳς ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ἀναγινώσκεται ποιήμα, οὗ παρουσιάζω τῷ ἀναγνώστῃ τοὺς *πρώτους* στίχους:

Κυδῆσσα δυάς, Ἰερώνυμ' ἰδ' Ἰερεμία:
 ἤμμι: Θεὸς τιμὴν μάλα νῦν αἰπειαν ἔδωκεν:
 ἠδὲ πάρεστ' εὐφραίνόμενος πολὺς ἔσθλος ὄμιλος:
 ὡς δὴ ἐπευφημεῖν δεῖ ἔπαινετὰ ἔργα δρόωσι.
 Πῶς οὖν σὺ καγὼ δείξαμι ὁμοχάρμονα θυμόν;
 Ἄγνώμων μέντ' ἄν, σκαῖός τε δοκοῖμι δικαίως.
 Ὑμεῖς καὶ πρότερον μ' ἐφιλήσατε. ἐνθάδ' ἔόντες:
 Αὐσονίηθε δ' ἔπειτ' ἠφράνατε γράμμασι συχνοῖς:
 ἐκ Βενέτων, Παδόης τε, Βονωνιέων τε πόλης.
 Ὑμᾶς γάρ, σκύλλοντος ἔμοῦ συχῆσι γραφῆσι,
 νῶ τε φιλέλληνι: πρῶτος ὑπεμείνατε μόχθον:
 καὶ τῶν ἀδριακῶν Γραικῶν πίστιν τε βίον τε,
 ὡς ἐδύνασθ' εὐδηλον ἔμοι γράψαντες ἔθεσθε:
 ποιμένα τε σφείων, ὁσιώτατον ἀρχιερεῖα,
 τῆς Φιλαδελφείας, Γαβριήλον, ἐθήκατε φίλον.
 Αὐτὸς γοῦν, ὁ σοφὸς καὶ τίμιος: ἐκ Πέλοπος τε
 νήσου Ἰωάννης φίλος οὗ, ἱητρὸς ἀμύμων:
 τοῖς μου γράμμασ' ἀπεκρίναντο φιλήνορι θυμῷ.
 Τύνη δ' αὖ δις ἔμοι, βέλτισθ' Ἰερώνυμε, βιβλούς
 δημότιδος φωνῆς ἑλληνίδος...
 ἐκ Βενέτης πόλεως στείλας Τυβίγγην δε προθύμως.
 Σήμενας σὺ πάλιν, καταθύμει Ἰερεμία.

Ἡλιζέ τις ἴν' ἀπαντήσῃ τὰ ἄνω ἐν τῷ συγχαρητικῷ τούτῳ ποιήματι, ὅπερ καλύπτει τὸ τεῦχος τούτου, τὸ σπανιώτατον;

Ἔγραφοι κατὰ Φεβρουάριον—Μάρτιον ἔ. ἔ. Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

Νέον Κουρὶ (Θεσσαλονίκης)

Ἄρχων Διδάσκαλος τῆς τοῦ Χριστοῦ
 Μεγάλης Ἐκκλησίας